



לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

# דף שבועי

פרשת תצוה, תשס"ט  
מספר 799

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות  
ע"ש הלנה ופאול שולמן

## שמן המשחה

שמן המשחה נזכר כמה פעמים בפרשתנו. בני אהרון נמשחו בשמן המשחה לקראת כניסתם לתפקיד (כח: מא), אהרון נמשח אף הוא (כט: ז), וגם כלי המקדש נמשחו בשמן המשחה (כט: לו). להלן נתמקד במרכיביו ובריקחתם ובייעודו של שמן המשחה.

שמן המשחה מורכב מארבעה סממנים<sup>1</sup> שהם חומרים המדיפים ריח ובלולים בשמן זית לקבלת משחה. המרכיבים של שמן המשחה הם מור, קידה, קינמון בושם וקנה בושם. בלשון הכתוב: "מֶרְדְּרוֹר... וְקִנְמָן-בְּשֵׁם... וְקֵנָה-בְּשֵׁם... וְקִדְהָ... וְשֶׁמֶן זַיִת הַיָּיִן"<sup>2</sup> (שם' ל: כג-כד). תמיסה זו הוכנה פעם אחת על ידי משה, נסמך לה התואר "קדש" והיא נשמרה לדורות: "וַיַּעַשׂ אֶת-שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה קֹדֶשׁ וְאֶת-קִטְרֹת הַסַּמִּים טְהוֹר" (שם' לו: כט). המקורות ההלכתיים נותנים הוראות ברורות להכנתו של שמן המשחה: אסור להוסיף או לגרוע ממרכיביו, אסור לרקוח כמותו, וזר שימשח ממשחת הקודש דינו כרת:

אחד הסך את עצמו ואחד הסך את אחרים חייב. או יכול אפילו סך ממנו בהמה וכלים וגוים... או שסך בו מתים יהא חייב? תלמוד "על בשר אדם לא ייסך" (שם' ל: לב) יצאו אלו שאיני קורא בהן אדם (מדרש הגדול, שם). איסורים אלה אינם חלים אלא על המשחה שהכין משה (כריתות ה עא), ועוד נאמר: "המפטם את השמן והמפטם את הקטורת והסך בשמן המשחה כל אלו חייבים על זדונם כרת ועל שגגתם חטאת" (כריתות פ"א מא-מב).

מלבד ייעודם לקדש אנשים וכלים לעבודתם, נתפסו סממני שמן המשחה והקטורת (הנזכרת יחד עמו במקומות רבים) כסמלים:

א. סמלי תחושות:

וזאת התרומה... בשמים לשמן המשחה זה החוטם ולקטורת הסמים זה הפה והחיך כשם שהאש מעלה ריח הקטורת כך החיך טועם את הטעמים (מדרש הגדול שם' כה: ג).

ב. זיכרון ריח – מבניין לגלות ולגאולה:

בשמים לשמן המשחה - כדי שיהיה ריחן נודף לעתיד לבוא שנאמר (הו' יד: ו): "וריח לו כלבנון" ולקטרת הסמים - כדי שיזכו לעלות מן המדבר דכתיב (שיה"ש ג: ו): "מי זאת עלה מן-המדבר פתימרות עשן מקטרת מור ולבונה" (שם שם כה: א).

ג. ברכת שמים על הארץ להניב תנובה:

בשמים לשמן המשחה - זה הטל שהוא יורד ומבשל את הפירות. ולקטורת הסמים - אלו הגשמים (שם ז).

אופן המשיחה ותכליתה

המשיחה היא מריחה או סיכה על גוף חי או חפץ דומם למינוי והקדשה לתפקיד במשכן ובמקדש, כדברי ה' למשה:

וּמִשַּׁחְתָּ בוֹ אֶת-אֹהֶל מוֹעֵד, וְאֶת אַרְוֵן הָעֵדוּת, וְאֶת-הַשְּׁלֶחֶן וְאֶת-כָּל-כֵּלָיו וְאֶת-הַמִּנְכָּה וְאֶת-כָּל-כֵּלָהּ וְאֶת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת וְאֶת-מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת-כָּל-כֵּלָיו וְאֶת-הַכִּיֹּר וְאֶת-כַּנּוֹ... וְאֶת-אֹהֶרֶן וְאֶת-בְּנָיו תִּמְשַׁח וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם לְכַהֵן לִי (שם' ל: כו-ל).

<sup>1</sup> שם' ל: כג-כד, כריתות ה, רמב"ם הלכות כלי המקדש פ"א ה"ב.

<sup>2</sup> לזיהויים של הצמחים הנזכרים ראו: יהודה פליקס, עולם הצומח המקראי, רמת גן תשכ"ח, עמ' 252-268.

חז"ל השוו והקבילו בין הבריאה בששת הימים לבניית המשכן. ההקבלה אחרונה שבהן: "בשישי נברא אדם והכניסו לגן עדן לעבדה ולשמרה וכנגדו ניתקן אהרן ובניו ונמשח הוא ובניו לבוא אל אהל מועד לעמוד לשרת לפני ה'" (מדרש הגדול שמ' לה: לא).

אלה הנמשחים על פי מקורות חז"ל:

נמשח משכן וכל כליו, אהרן ובניו כל שבעת ימי המלוואים ובו נמשחו כהנים גדולים ומלכים ואפלו כהן גדול טעון משיחה. ואין מושחין מלך בן מלך. אם תאמר מפני מה משחו את שלמה מפני מחלוקתו של אדוניה ויואש מפני מחלוקת של עתליה ויהואחז מפני יהויקים אחיו שהיה גדול ממנו שתי שנים (תנחומא שמ' ל).

במשיחה הראשונה, לאחר שמשח התקדש בענן, ושמע בציווי כי כל כהן המתמנה לעבודה חייב במשיחה, משח את אהרון, ואהרון משח את בניו.<sup>3</sup> כאשר למלכים, מלכי בית דוד נמשחים רק כאשר יש מחלוקת מי ימלוך. שאול נמשח כמלך ראשון על ישראל, וממנו עברה המלוכה לדוד, שנמשח לראש השושלת עד עולם. זאת למדים מהמקור התלמודי הבא:

מלך בתחילה טעון משיחה, מלך בן מלך אינו טעון משיחה שנאמר (שמ"א טז: יב): "קום משחתי כי זה הוא". זה

- טעון משיחה אין בנו טעון משיחה. אבל כהן גדול בן כהן גדול אפילו עד עשרה דורות טעונים משיחה וכולו

קיים לעתיד לבוא שנאמר: (שם ל: לא) "שמן משחת קודש יהיה זה לדרתיכם" (ירושלמי סוטה פ"ח ה"ג).

במשיחת הכלים נאמר:

"ומשחת בו את אהל מועד" – מלמד שאין כל הכלים מתקדשין אלא במשיחה וכן הוא אומר "וימשחם ויקדש

אותם" (במ' ז: א) או יכול יהיו כל הכלים טעונים משיחה לדורות, תלמוד לומר אשר ישרתו בס בקדש (שם ד: יב)

בשירות בלבד הן מתקדשין (מדרש הגדול, שמ' כט: כו).

המדרש דן גם בשאלה כיצד מתבצעת המשיחה של כל אחד מהנמשחים:

כיצד מושחין את כלי המשכן? לוקח מן השמן ומושח בארבע אצבעות בתוך הכלי... וכיצד מושחין את הכהן?

צק את השמן על ראשו עד שירד על זקנו ועל בגדיו שנאמר (תה' קלג: ב): "על-הַזָּקֵן, וְעַל-אַהֲרֹן שִׁירֵד עַל-פִּי

מְדוּתָיו" וסך ממנו על מצחו כמין כף יוונית [כף או כ"י יוונית צורתה X] וכך משחו כהן על מצחו.

ואתו מדרש דורש לפסוק: "וַיִּלְקַחְתָּ אֶת-שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וַיִּצַקְתָּ" (שמ' כט: ז) - צק מן השמן על ראשו וסך ממנו

על גבי עיניו כמין כ"י יוונית" (מדרש הגדול שמ' כט: ז). ועוד: "תנו רבנן מושחין את המלכים כמין נזר ואת

הכהנים כמין כ"י" (הוריות ה, עב).

מלכי ישראל לא נמשחים אלא מפני המחלוקת, ולא בשמן זית אלא בשמן אפרסמון, כפי ששנינו: "מלכי

בית דוד מושחין. מלכי ישראל אין מושחין. ואם תאמר מפני מה משחו יהוא בן נמשי – מפני מחלוקת, יורם בן

אחאב... כדאמר רב פפא באפרסמא דכיא" (כריתות ה ע"ב). מלכי ישראל הפחותים ממלכי בית דוד נבדלים גם

בסוג השמן ובכלי המשיחה על פי האמור: "וַיִּאָמֶר ה' אֶל-שָׁמוּאֵל... מִלֵּא קָרַנְךָ שֶׁמֶן וְלֶךָ אֶשְׁלַחְךָ אֶל-יְשִׁי

בֵּית-הַלְחָמִי" (שמו"א טז: א), ואילו את מלכי ישראל מושחים בכך (מאור האפלה, שמ' ל). על הסיבה להבדלי

הכלים נאמר: "שאול ויהוא נמשחו מן הפך שהיתה מלכותן מלכות עוברת. דוד ושלמה נמשחו מן הקרן שהיתה

מלכותן מלכות קיימת" (ירושלמי סוטה פ"ח ה"ג). אבל "משנגזו ארון, נגנזה צלוחית שמן המשחה ומשחו

מלכים בימי בית שני בשמן אפרסמון" (שם). ומקור אחר כותב: "ובבית שני לא היה להם שמן המשחה לפי

שהוא מכלל דברים שגזז אותן המלך יאשיהו ולפיכך היו כהנים גדולים לובשין הבגדים בלבד" (מאור האפלה

שם). ברור שבימי בית שני לא משחו בשמן המשחה הקדוש והמקורי, אך ייתכן שלעתים משחו בשמן אפרסמון

כפי שמשחו את מלכי ישראל בימי בית ראשון. והיכן מושחים? "תנו רבנן אין מושחין את המלכים אלא על

המעייין כדי שתמשך מלכותם" (כריתות, שם).

### רקירת המשחה

הרקיתה היא עשיית המשחה על כל מרכיביה: "וְעָשִׂיתָ אֹתוֹ שֶׁמֶן מִשְׁחַת-קֶדֶשׁ רֶקַח מִרְקַחַת מְעֻשָׁה רֶקַח שֶׁמֶן

מִשְׁחַת-קֶדֶשׁ יְהִי" (שמ' ל: כה). מי שהתמחה ביצירת הבשמים, המרקחות והתמרקים נקרא "רוקח" או

"רוקחת". שמן המשחה נרקח והוכן מארבעת הסממנים ופוטם בשמן זית במידת הין אחד. הפיטום הוא הרכבת

התערובת והעשרתה בחומרים ייחודיים אחרים. וזה לשון חז"ל:

כיצד עשה משה רבינו שמן המשחה לקח אלו הארבעה סממנין במשקלן ושחק כל אחד מהן לבדו ועירב הכל

ושרה אותן במים זכין ומתוקין עד שיצא כל כחן במים ונתן על המים שמן זית הין ובשל הכל על האש עד שאבדו

המים ונשאר השמן לבדו והניחו בכלי לדורות שנאמר "שמן משחת קדש יהיה זה לי לדרותיכם" (שם ל: לא) ולא

נעשה שמן המשחה אלא זה בלבד (מאור האפלה שמ' ל וכן מדרש הגדול ל: כה).

על רקירת המשחה לומדים מאיוב: "יִרְתִּיחַ פִּסְיֵר מְצוּלָה יָם יִשִּׁים פְּמִרְקָהָה" (מא: כג). כלומר אבקות סממני

הבושם הושרו במים כדי למצות מהם את חומרי הבושם (מיני שמנים אתריים אליפטיים או ארומטיים ריחניים).

החשוב שבהם הוא האתר דו-אתילי שבנוסחתו הכימית נמס מעט במים ויותר בממסים אורגניים כגון שמן.

והנה עדות יוסף בן מתתיהו בהכנת שמן המשחה:

<sup>3</sup> עיינו ירו' יומא פ"א ה"א, יומא ד ע"א, במ"ר יב, טו.

אז קידש משה את המשכן ואת הכהנים וטיהרם באופן כזה הוא צווה לכתוש ולהרטיב חמש מאות שקל מור מובחר ומשקל כזה של קידה וקינמון וקנה גם זה מין של בושם במחצית המשקל של הקודמים והין שמן זית מדה הנהוגה במקומנו המכילה שתי כואות אָטיות לבלול ולרקוח ולהכין משחה מעשה רוקח נותנת ריח טוב ביותר (קדמוניות, ספר שלישי ח, ג).

נס פלאי נעשה בשמן המשחה, שכמותו הייתה קטנה למדיי; חלק ממנו נבלע בכלי החימום, ביורה, חלק התאדה בחימום, כמות מסוימת נשארה בחומרי הבושם, והם "העיקרין" שלאחר מיצויים הורחקו מהתמיסה. ועל אף עשיית המשחה פעם אחת על ידי משה היא שימשה בימי המשכן והמקדש הראשון, וממנה עוד נגזרה לדורות. וזה לשון חכמים:

תניא רבי יהודה אומר שמן המשחה שעשה משה במדבר, הרבה נסים נעשו בו מתחילתו ועד סופו תחילתו לא היה בו אלא שנים עשר לוג. ראה כמה יורה בולעת כמה עיקרין בולעין ממנו וכמה האור שורף בו נמשח משכן וכל כליו אהרן ובניו כל שבעת ימי המלואים ובו נמשחו כהנים גדולים ומלכים (ילקוט שמעוני, כי תשא, שפח). ואסיים במילות השיר של מחבר "המדרש הגדול" רבי דוד עדני:

"יקבץ שארית עמו ויבנה בית מנוחו/ ויתן עוז למלכו וירם קרן משיחו/ כן יאמר בעל הרחמים"

זכריה דורי

דוקטורנט במחלקה לתולדות ישראל